

מעגל ההורות חלק א

בקשת צאצאים עומדת במרכזן של דרמות מקראיות רבות . המצווה הראשונה בתורה מתבררת כחוק טבעי הצולף לאינטואיציות אנושיות עמוקות.
 כך למשל עומד אברהם ונושא ונותן בדבר עם ריבנו:

בראשית פרק טו

(א) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד : (ב) ויאמר אברהם א-דני ה' מה נתת לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא המשק אליעזר : (ג) ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי : (ד) והנה דבר ידוד אליו לאמר לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא ירשך : (ה) ויצא אתו החוזה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך : (ו) והאמן בידוד ויחשבה לו צדקה:

מה טענתו של אברהם? מדוע איננו מסתפק בהבטחה לשכר רב? אולי המדרש יאיר עין בענין?

במדבר רבה לח ו

בשעה שאמר הקב"ה לאברהם (בראשית יב): לך לך מארצך ואעשך לגוי גדול . אמר לפני הקב"ה: רבש"ע, מה הנאה יש לי בכל הברכות הללו והריני הולך מן העולם בלא בנים ? א"ל הקב"ה לאברהם: כבר אתה יודע שאין אתה מוליד ? אמר לפניו: רבש"ע, כך אני רואה במזל שלי, שאיני מוליד. א"ל: מן המזל אתה מתירא? חייך כשם, שאי אפשר לאדם למנות את הכוכבים כך א"א למנות בניך

אולם מהו המניע המרכזי לבקשה האולטימטיבית לבנים ? ראו את הניסוח המתון והשקול של האבן עזרא לסמיכות הפרשיות בראשית הבריאה:

בראשית פרקים ג-ד	אבן עזרא על
(יט) בועת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב:	בראשית פרק ד פסוק
(כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי : (כא) ויעש ה' א-להים לאדם ולאשתו בתנות עור וילבישם: (כב) ויאמר ה' א-להים הן האדם היה באחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם : (כג) וישלחהו ידוד א-להים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם : (כד) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים : (א) והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה': (ב) ותסף ללדת את אחיו את הבל והיה הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה:	א (א) והאדם - כאשר ראה שלא יחיה בגופו בעצמו לעולם הוצרך להחיות המין על כן אמרה קניתי איש את ה'...

אולם אם הגישה הבסיסית של המקרא מגלה אמפטיה לבקשת הצאצאים המחשבה המורכבת יותר מוצאת בכך סייגים. על רקע תביעתה הנוראה של רחל לבנים ותשובת יעקב מבאר בעל העקידה:

(א) ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחיתה ותאמר	ר' יצחק עראמה – עקידה לבראשית לא והנה בשני השמות: 'אשה', 'חוה' – נתבאר שיש לאשה שתי תכליות: האחד מה שיורה עליו שם אשה, "כי מאיש לקחה", וכמוהו תוכל להבין ולהשכיל בדברי שכל וחסידות, כמו שעשו
--	--

<p>האמהות וכמה צדקניות ונביאות וכאשר יורה פשט פרשת 'אשת חיל'. והשני ענין ההולדה והיותה כלי אליה ומוטבעת אל הלידה וגידול הבנים, כאשר יורה עליה שם 'חוה' – אם כל חי. והנה תהיה האשה כאשר לא תלד מנועה מהתכלית הקטן (=השני דלעיל) ותשאר להרע או להטיב כמו האיש אשר לא יוליד, ונאמר עליהם (על האיש העקר והאשה העקרה) "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות" כי ודאי עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, על כן חרה אף יעקב ברחל, כאשר אמרה: "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי", לגעור בה ולהשכילה בזה הענין הנכבד והוא, שהיא אינה מתה לפי התכלית המשותף, כאשר מנע ממנה פרי בטן, כמו שיהיה בו הענין גם כן, אם לא יוליד...</p>	<p>אֶל יַעֲקֹב הָבָה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי: (ב) וַיַּחַר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הִתְחַתֵּא – לְהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ פְּרִי בְטֶן:</p>
---	---

שימו לב לראייתו של בעל העקידה מן הפסוק בישעיהו נו:

<p>(א) כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קָרוּ בָּהּ יְשׁוּעָתִי לְבוֹא וְצַדִּיקִי לְהַגְלוֹת: (ב) אֲשֶׁרִי אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וְכֵן אָדָם יִחְזִיק בָּהּ שְׁמֵר שְׁבֵת מִחֻלּוֹ וְשְׁמֵר יְדוֹ מַעֲשׂוֹת בָּל רַע: (ג) וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד הַנְּלוּהָ אֵל יְדוּד לֵאמֹר הַבְּדֵל יָבֵד יְלִנִּי ה' מֵעַל עִמּוֹ וְאֵל יֹאמֶר הַסְּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: (ד) כִּי כֹה אָמַר ה' לְסְרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שְׁבִתוֹתַי וּבָחֲרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמְחֻזְּקִים בְּבְרִיתִי: (ה) וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יְד וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֲתֵן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת:</p>
--

עמדו היטב על טיבה של החלופה לסריסים. על איזה צורך היא אמורה לענות? איך היא עושה זאת? ראו גם את פרשנות המדרש לדברי אלקנה לחנה אשתו:

שמואל א א	מדרש שמואל
<p>(ח) וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֻקְנָה אִישׁ הַ חָנָה לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבַבְךָ תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבַבְךָ הֲלוֹא אֲנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים:</p>	<p>ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים. הלא אני אין כתיב כאן. אלא, הלא אנכי. אמר לה, בוראך יהי בחלקך. כמא דאת אמר, (שמות כ, ב) אנכי ה' א-להיך:</p>

סכום לפרק זה הערך והביקורת ניתן למצוא אצל רס"ג. הוא דן בשאלת תכלית האדם בעולמו או 'שמה שיותר ראו שיעשה האדם בעולם הזה' ואגב כך בוחן את סוגייתה בנים:

אמונות ודעות פרק 10

הפרק הששי הבנים. ואחרים נראה להם שיתאמצו בבקשת הילדים, ואמרו שיש בכך עונג לנפש ושעשוע לעין ושמחה וששון, ואלמלי הבנים לא היו בני אדם ולא יתקיים העולם, והם הסגולה לאדם לעת הזקנה, והם זכרוננו לטוב לאחר מותו, ואיה החנינה, והרחמים כי אם להם, והחסד והכבוד אלא מהם ודי לך בכך שכל נכבד מן הנביאים השתדל שיהיו לו, כמו שאתה רואה אברהם אומר הן לי לא נתת זרע, ואמרה התורה ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ואמרה רחל הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ואף ילמדם האב תורת ה' ודתו וחכמתו, ויזכה על ידי כך לגמול, כאמרו אב לבנים יודיע אל אמת:

והתבוננתי במה שאמרו, ומצאתי כי הנכון שבו בבנים אשר יחנם ה' את עבדו כפי שירצה. ונקודת טעותם של אלה היא מה שהם מחייבים לדאוג לדבר זה בלבד בלעדי שאר הדברים. ואומר, ובמה אפשר ליהנות מהם אם לא יהא להם מזון וכסות ומדור, ואיזו טובה תהיה בגדולם אם לא היתה שם חכמה ולמוד, ואיה היא החנינה והחמלה עליהם בהעדר הדברים האלו, ואינם אלא הוספה בצער ההורים. אבל יקרה וכבודם אין לקוות מהם מאומה אם לא היתה שם הקדמה. והיכן צער ההריון

והצירים והלידה ואחר הלידה ומחלות הנגרמות על ידו , כאמרו בעצב תלדי בנים ופעמים תמות בעת לדתה ותהפך השמחה לאבל, כאמרו והיה בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני , ואיה יגיעת האב ועמלו והביאו את עצמו בסכנות כדי להביא לחם למשפחתו וילדיו כאמרו ואפרחיו יעלעו דם ובאשר חללים שם הוא . והיכן צער הגדול והטפול ב מחלות והכנת הרפואות ושמור מי השעורים והמרקחות כי אם בשבילם על הרוב , כל שכן אם נסתיים הדבר במות ושכול ואז אוי ואבוי, כאמרו כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם כי גם אוי להם בשורי מהם ואם יחיו , הרי יפחדו מה יעשו הזכרים שבהם ינדד שינה מעיניו , כאמרו משדד אב יבריח אם בן מביש ומחפיר ופחד מה שיקרה לבנות שבהם יכאיב את העינים כמו שאמר בן סירא בת לאביה מטמנת שוא מפחדה לא יישן בלילה. וכולם אם יהיו עקרים הרי נכרתה תוחלתו , כל שכן אם היו רשעים שבהם נאמר דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך:

מה שרס"ג פתח בקצירת האומר מנסח הרמב"ם בהרחבה גדולה סביב שאלה חברתית דתית חשובה . הגר שמתגייר והקליטה שלא תמיד רגישה ומכילה. אנו נקרא תשובה זו דרך האזנה לשאלה מיהו בן וממילא משמעות ההורות:

שו"ת הרמב"ם סימן רצג

שאלות ששאל ר' עובדיה גר צדק מרבינו משה זצ"ל ותשובותיו.

אמר משה ב"ר מימון מבני גלות יר ושלם אשר בספרד זצ"ל. הגיע אלינו שאלות מרנא ורבנא עובדיה המשכיל המבין גר הצדק ישלם יי פעלו ותהי משכרתו שלימה מעם יי א – להי ישראל אשר בא לחסות תחת כנפיו . שאלת על עסקי הברכות והתפלות בינך לבין עצמך או אם תתפלל בצבור היש לך לומר א – להינו וא – להי אבותינו ואשר קדשנו במצותינו וצונו ואשר הבדילנו ואשר בחר בנו ושהנחלת את אבותינו ושהוצאתנו מארץ מצרים ושעשה נסים לאבותינו וכל כיוצא באלה הענינים. יש לך לומר הכל כתקנם ואל תשנה דבר אלא כמו שיתפלל ויברך כל אורח מישראל כך ראוי לך לברך ולהתפלל בין שהתפללת יחידי בין שהיית שליח צבור.

מה טיב שאלות ר' עובדיה הגר? עמדו על היסוד המושגי שבשאלות ועל היסוד הפסיכולוגי.

ועיקר הדבר שאברהם אבינו הוא שלמד כל העם והשכילים והודיעם דת האמת ויחודו של הקב"ה ובעט בע"ז והפר עבודתה והכניס רבים תחת כנפי השכינה ולמדם והורם וצוה בניו ובני ביתו אחריו לשמו"ה דרך ה' כמו שכתב בתורה +בראשית י"ח י"ט+ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו'. לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות וכל המיוחד שמו של הקב"ה כמו שהוא כתוב בתורה תלמידו של אברהם אבינו ע"ה ובניו הם כולם והוא החזיר אותם למוטב כשם שהחזיר את אנשי דורו בפיו ובלמודו כך החזיר כל העתידים להתגייר בצואתו שצוה את בניו ואת בני ביתו אחריו. נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר.

מה החידוש בתפיסת הרמב"ם את המסורת? מה מתוך מה שידוע לכם מחזק קו מחשבה זו? איזו מסקנה לנוסח התפילה מתבקשת מקו המחשבה שלו?

לפיכך יש לך לאמר א – להינו וא – להי אבותינו שאברהם ע"ה הוא אביך ויש לך לומר שהנחלת את אבותינו שלאברהם נתנה הארץ שנ' (בראשית י"ג י"ז, א"ן) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה . אבל שהוצאתנו ממצרים או שעשית נסים לאבותינו אם רצית לשנות ולומר שהוצאת את ישראל ממצרים ושעשית נסים עם ישראל אמור . ואם לא שנית אין בכך הפסד כלום מאחר שנכנסת תחת כנפי השכינה ונלוית אליו אין כאן הפרש בינינו ובינך . וכל הנסים שנעשו כאלו לנו ולך נעשו. הרי הוא אומר בישעיה (ישע' נ"ו ג') ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל הבדילני /יבדילני/ ה' מעל עמו וגו', אין שום הפרש כלל בינינו ובינך לכל דבר. ודאי יש לך לברך אשר בחר בנו ואשר נתן לנו ואשר הנחילנו

ואשר הבדילנו. שכבר בחר בך הבורא יתעלה והבדילך מן האומות ונתן לך התורה שהתורה לנו ולגרים שנ' (במד' ט"ו ט"ז) הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר חוקת עולם לדורותיכם ככם כגר יהיה לפני י'. תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם. ודע כי אבותינו שייצאו ממצרים רובם עובדי ע' ז' היו במצרים נתערבו בגוים ולמדו מעשיהם עד ששלח הקב"ה משה רבינו ע"ה רבן של כל הנביאים והבדילנו מן העמים והכניסנו תחת כנפי השכינה לנו ולכל הגרים ושם לכולנו חוקה אחת.

למה חשוב לרמב"ם להדגיש כי ישראל היוצאים ממצרים היו עובדי ע"ז?

ואל יהא יחוסך קל בעיניך אם אנו מתיחסים לאברהם יצחק ויעקב אתה מתיחס למי שאמר והיה העולם. וכך מפורש בישעיה (ישעי' מ"ד ה') זה יאמר לי"י אני וזה יקרא בשם יעקב וגו'. וכל מה שאמרנו לך בענין הברכות שלא תשנה כבר ראייה לזה ממסכת בכורים... הגר מביא וקורא שנא' לאברהם אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה ולאברהם היתה השבועה תחלה שירשו בניו את הארץ... הנה נתברר לך שיש לך לומר אשר נשבע י"י לאבותינו לתת לנו. ושאברהם אב לך ולנו ולכל הצדיקים הנלווים אליו, ללכת בדרכיו והוא הדין לשאר הברכות והתפלות שלא תשנה כלום. וכתב משה ב"ר מימון זצ"ל.

על רקע זה יש מקום להקשיב להגדרתו של יחזקאל קויפמן לפעולת החינוך:

מהות הפעולה החינוכית לעולם אינה אלא זו: הנחלת ערכי דור הולך לדור בא

תפיסת ההורות בצדדיה המגוונים נותנת ביאור בצורך ובערך. אולם יש גם סיכון גדול ולא רק זה שרס "ג עומד עליו. המלאות ההורית לעיתים לא מותירה מקום אמיתי לצאצא. בעולם הקדום ובפסיכולוגיה העכשווית הדברים מנוסחים בחריפות

חוקי חמורבי

רט. איש כי יכה אשה הרה ויצאו ילדיה, עשרה שקלים כסף ישקול תחת ילדיה
רי. ואם מתה האשה הזאת מות תומת בת המכה.

רכט. כי יבנה בנאי בית לאיש ולא עשה מלאכתו באמונה ונפל הבית אשר בנה והמית את בעל הבית – מות יומת הבנאי הזה.

רל. ואם את בן בעל הבית המית, את בן הבנאי ימיתו.

גם במסורת היהודית יש הד לקול זה. שימו לב להד אך גם לאבחנות:

רמב"ם תשובה פרק ו הלכה א

בזמן שאדם אחד או אנשי מדינה חוטאים ועושה החוטא חטא שעושה מדעתו וברצונו כמו שהודענו ראוי להפרע ממנו והקב"ה יודע איך יפרע יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצות כקניינו הן וכתוב איש בחטאו ימות עד שיעשה איש.

איך מוצאים את דרך האמצע? האם חנה [שמואל א פרק א] מסמנת כיוון? או מעצימה את הבעיה?

ראו עוד את דברי הרב סלוביץ'ק איש וביתו עמ' 61-60

האדם עורג לא רק לאהבה שיאהוהו אחרים אלא גם לאהבה שיוכל הוא להרעיף עליהם. "לאהוב" היא כנראה חויה נעלה

יותר מאשר להיות נאהב. הדחף לאהוב מופנה לא רק כלפי אנשים החיים עמנו, אלא גם כלפי מי שטרם באו לעולם. ...שתי דמויות בודדות, המונעות על הדחף לאהוב, מתחייבות לחיים של בריאה כדי לאהוב משהו אשר יופיע במהלך הזמן כחבר חדש בקהילה הקטנה שהן יסדו יחדיו. מישהו זה, המסתתר בינתיים בנקיק האנונימיות שבחוסר הקיום, מעניק תכלית ומשמעות לקהילה ומסייע לאב ולאם למצוא את עצמם ולהגדיר את מעמדם המדויק בבריאה. נחזור ונאמר: הצורך באהבה בא על סיפוקו במעשה של בריאה. ה"אני" מזמין את ה"אתה" אל הקיומיות כדי להמטיר עליו אהבה וחיבה. האהבה משמעה התבוננות נלהבת ב"אתה" השייך אל ה"אני" והנובע ממנו. בהקשר זה נוכל לומר כי אהבה שבין המינים היא ביטוי של רצון אדיר ליצור כדי לאהוב, כדי לתת מעצמך לא רק לאלה הקיימים סביבך אלה גם לאלה שטרם באו לעולם ואשר בזמן כלשהו בעתיד יתבעו מבוראם אהבה, דאגה ומסירות. שני בני אדם בודדים נפגשים ונשבעים אמונים זה לזה: הם יוצרים קהילה. הם מונעים על ידי יצר טבעי, אשר הוטבע בהם בידי בורא עולם כדי לממש את הכלל האתי – מטפיו של "עולם חסד יבנה" – יצירה שמטרתה גמילות חסד עם מעשי ידיו של היוצר. בנישואין נתבעים בני הזוג לשלוח את מבטם לא רק אל מחוצה להם, היינו אל בן זוגם, אלה גם אל צדה האחר של הבריאה, אל היחד ששמו עדיין לא נרשם בספרי החיים.